

اعتباریابی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی

مهدی حکم آبادی ^۱ کامبیز پوشنه ^۲ عباس خورشیدی ^۳	تاریخ چاپ: ۱۰ خرداد ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۶ خرداد ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۲ خرداد ۱۴۰۴ تاریخ ارسال: ۶ اسفند ۱۴۰۳	شیوه استناددهی: حکم آبادی، مهدی، پوشنه، کامبیز، و خورشیدی، عباس. (۱۴۰۴). اعتباریابی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی. یادگیری هوشمند و تحول مدیریت، ۳(۱)، ۱-۲۲.
---	---	---

چکیده

هدف این پژوهش اعتباریابی و تبیین ساختار چندبعدی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در نظام آموزش عالی ایران است. این مطالعه با رویکرد آمیخته اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۱۲ نفر از متخصصان حوزه دفاع مقدس و برنامه‌ریزی درسی اجرا و داده‌ها با روش کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در بخش کمی، پرسشنامه محقق ساخته شامل ۲۸ گویه بین ۷۰ نفر از اساتید درس دفاع مقدس توزیع گردید. روایی و پایایی ابزار با تحلیل عاملی تأییدی، آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و AVE بررسی شد. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS و SmartPLS انجام گرفت. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که تمامی مؤلفه‌ها دارای بار عاملی قابل قبول بوده و مقادیر AVE بین ۰/۴۰ تا ۰/۶۸ قرار گرفت. همچنین پایایی ترکیبی تمامی سازه‌ها بالاتر از ۰/۷۰ بود. تحلیل مسیرها نشان داد که مؤلفه‌های «نقش اقشار مختلف» ($t = 50.15, p < .001, \beta = 0.924$)، «حفظ روحیه مقاومت» ($t = 22.49, p < .001, \beta = 0.855$) و «تبعات و پیامدهای دفاع مقدس» ($t = 20.63, p < .001, \beta = 0.829$) بیشترین تأثیر را بر الگوی برنامه درسی دارند. همچنین شاخص‌های برازش مدل از جمله $NFI = 0.92$ و $SRMR = 0.066$ نشان‌دهنده برازش مطلوب مدل بودند. یافته‌ها نشان می‌دهد که الگوی برنامه درسی دفاع مقدس ساختاری چندبعدی، معتبر و قابل اتکا دارد و می‌تواند مبنایی علمی برای بازنگری، استانداردسازی و ارتقای کیفیت آموزش درس دفاع مقدس در آموزش عالی باشد. این مدل با تأکید بر ارزش‌ها، پیامدها، هویت ملی، مشارکت اجتماعی و روایت چندبعدی از دفاع مقدس، ظرفیت تحول‌آفرینی در برنامه‌ریزی درسی دانشگاهی را دارد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی دفاع مقدس؛ اعتباریابی؛ تحلیل عاملی تأییدی؛ آموزش عالی؛ مدل برنامه درسی

مشخصات نویسندگان:

۱. دانشجوی دکتری، گروه تربیت و مشاوره، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار، گروه تربیت و آموزش، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. استاد تمام، گروه علوم تربیتی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

پست الکترونیکی: poushaneh@hotmail.com

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به

نویسنده است.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

Validation of the Sacred Defense Curriculum Model in Higher Education

Mahdi Hokmabadi ¹ Kambiz Poushaneh ^{2*} Abbas Khorshidi ³	Submit Date: 24 February 2025 Revise Date: 23 May 2025 Accept Date: 27 May 2025 Publish Date: 31 May 2025	How to cite: Hokmabadi, M., Poushaneh, K., & Khorshidi, A. (2025). Validation of the Sacred Defense Curriculum Model in Higher Education. <i>Intelligent Learning and Management Transformation</i> , 3(1), 1-22.
--	--	--

Abstract

The objective of this study was to validate and conceptualize the multidimensional structure of the Sacred Defense curriculum model in Iranian higher education. This research employed an exploratory mixed-methods design. In the qualitative phase, semi-structured interviews with 12 experts in Sacred Defense studies and curriculum planning were conducted, and data were analyzed through open, axial and selective coding. In the quantitative phase, a researcher-made questionnaire consisting of 28 items was administered to 70 university instructors teaching the Sacred Defense course. Instrument validity and reliability were examined using confirmatory factor analysis, Cronbach's alpha, composite reliability and AVE. Data analyses were performed using SPSS and SmartPLS. Confirmatory factor analysis indicated that all constructs had acceptable factor loadings, with AVE values ranging from 0.40 to 0.68. Composite reliability values exceeded 0.70 for all dimensions. Path analysis showed that "Role of Social Groups" ($t = 50.15, p < .001, \beta = 0.924$), "Resilience and Resistance" ($t = 22.49, p < .001, \beta = 0.855$), and "Consequences of Sacred Defense" ($t = 20.63, p < .001, \beta = 0.829$) had the strongest effects on the curriculum model. Model fit indices ($NFI = 0.92, SRMR = 0.066$) confirmed an acceptable model fit. The findings confirm that the Sacred Defense curriculum model possesses a valid, reliable, and multidimensional structure capable of guiding curriculum development, evaluation and improvement in higher education. The model emphasizes national values, identity formation, social participation and multidimensional narratives of the Sacred Defense, offering a robust foundation for enhancing curriculum quality.

Keywords: *Sacred Defense curriculum; validation; confirmatory factor analysis; higher education; curriculum model*

Authors' Information:

poushaneh@hotmail.com

1. PhD student, Department of Education and Counseling, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Education and Training, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Full Professor, Department of Educational Sciences, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

مقدمه

تحولات شتابان دنیای معاصر، بازنگری و بازتولید رویکردهای آموزشی و برنامه‌های درسی را به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای نظام‌های آموزش عالی تبدیل کرده است. دانشگاه‌ها امروز نه تنها وظیفه انتقال دانش تخصصی را بر عهده دارند، بلکه باید به شکل‌دهی هویت فردی، اجتماعی و فرهنگی نسل جدید نیز بپردازند. این امر، طراحی برنامه‌های درسی مبتنی بر نیازهای واقعی جامعه، انتظارات نسل جدید و ارزش‌های بنیادین کشور را به حوزه‌ای راهبردی بدل کرده است. در این میان، برنامه درسی دفاع مقدس جایگاهی ویژه دارد؛ زیرا علاوه بر نقش آموزشی، کارکردهای هویتی، تاریخی، ارزشی و اجتماعی دارد و می‌تواند به انسجام اجتماعی، تقویت هویت ملی و بازتولید سرمایه فرهنگی منجر شود. تحقیقات متعددی در سال‌های اخیر، بر اهمیت طراحی برنامه‌های درسی توانمندساز و مبتنی بر نیازهای واقعی دانشجویان تأکید کرده‌اند. برای نمونه، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی با رویکرد اشتغال‌محور می‌توانند نقش مهمی در افزایش قابلیت‌های حرفه‌ای و موفقیت شغلی فراگیران داشته باشند (Tong, 2024). از سوی دیگر، در محیط‌های آموزشی امروز، توجه به ابعاد پنهان یا «برنامه درسی پنهان» نیز اهمیت فزاینده‌ای یافته است؛ عاملی که می‌تواند نگرش‌ها، ارزش‌ها و باورهای دانشجویان را شکل دهد و در تربیت شهروندان مؤثر نقش آفرینی کند (Obaje, 2024). این مباحث، ضرورت نگاه چندلایه و جامع به برنامه‌های درسی را نشان می‌دهد و به‌ویژه در مورد برنامه درسی دفاع مقدس که ماهیتی چندبعدی دارد، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

برنامه درسی دفاع مقدس نه صرفاً انتقال‌دهنده اطلاعات تاریخی، بلکه بستری برای تقویت هویت ملی، درک مسئولیت اجتماعی، فهم ارزش‌های جمعی، و تبیین نقش اقشار مختلف جامعه در دوره جنگ تحمیلی است. چنین برنامه‌ای باید بتواند بر اساس اصول علمی برنامه‌ریزی درسی، نیازهای آموزشی نسل امروز را پاسخ دهد و در عین حال، از تحریف، سطحی‌نگری یا روایت‌های یکسویه جلوگیری کند. ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که طراحی برنامه‌های آموزشی در حوزه‌های ارزشی، فرهنگی و اجتماعی باید به گونه‌ای باشد که با ساختارهای ذهنی و فرهنگی یادگیرندگان همخوانی داشته باشد و از روش‌های روزآمد آموزشی بهره گیرد (Bezi et al., 2024). این امر ضرورت طراحی مدل‌های برنامه درسی مبتنی بر شواهد و معیارهای علمی را دوچندان می‌کند.

از سوی دیگر، در میان ادبیات پژوهشی، تأکید بر لزوم توانمندسازی عناصر برنامه درسی برای افزایش کارآمدی و تأثیرگذاری آن کاملاً مشهود است. برای مثال، طراحی شاخص‌های توانمندساز برای عناصر برنامه درسی می‌تواند نقش کلیدی در ارتقای اثربخشی آموزشی و افزایش قدرت یاددهی-یادگیری داشته باشد (Bagherianfar, 2024). همچنین پژوهش‌هایی که نقش برنامه‌ریزی درسی را در تحقق توسعه پایدار بررسی کرده‌اند، نشان می‌دهند که دانشگاه‌ها می‌توانند با طراحی درس‌ها و برنامه‌های سازگار با نیازهای اجتماعی و فرهنگی، در مسیر دستیابی به توسعه

پایدار حرکت کنند (Hosseini, 2024). با چنین چشم‌اندازی، طراحی مدل برنامه درسی دفاع مقدس باید بتواند هم کارکردهای آموزشی و هویتی را پوشش دهد و هم بتواند با رویکردهای نوین یادگیری و نیازهای آینده‌محور تطبیق یابد.

طراحی و اعتباریابی مدل‌های برنامه درسی، نیازمند شناخت صحیح عناصر برنامه درسی، روابط میان آن‌ها، و نحوه انسجام آن‌ها در یک ساختار کل‌نگر است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بهره‌گیری از مدل‌های طراحی برنامه درسی در حوزه‌هایی مانند حقوق شهروندی (Kafshchian, 2024)، آموزش محیط‌زیست (Bezi et al., 2024) و کیفیت خدمات آموزشی (Golabchi et al., 2024) می‌تواند اثربخشی برنامه را افزایش داده و موجب پذیرش و کارآمدی آن در محیط آموزشی شود. بنابراین، توسعه مدل برنامه درسی دفاع مقدس نیز باید بر اساس چنین رویکردهایی انجام گیرد تا بتواند عناصر محتوایی، روش‌های یادگیری، نقش مدرس، ارزش‌های فرهنگی و جامعه‌پذیری را در یک ساختار منسجم تلفیق کند.

در میان ادبیات جهانی، تحقیقات متعددی توجه ویژه‌ای به نقش تجربه دانشجویان در فهم و اجرای برنامه درسی دارند. برای مثال، پژوهشی نشان می‌دهد که درک دانشجویان از نحوه اجرای برنامه درسی، نقش مهمی در موفقیت یا شکست آن دارد (Sumantri, 2023). به‌طور مشابه، بهره‌گیری از الگوریتم‌های نوین در ارزیابی اجرای برنامه‌های درسی نیز مورد توجه محققان قرار گرفته است تا بتوان به شکل دقیق‌تری میزان کارآمدی برنامه را سنجید (Wang, 2023). این یافته‌ها تأکید می‌کنند که برنامه درسی دفاع مقدس نیز باید هم در مرحله طراحی و هم در مرحله اجرا، مبتنی بر نیازهای واقعی یادگیرندگان، داده‌های تجربی، و روش‌های معتبر ارزیابی باشد.

از دیگر مباحث کلیدی در ادبیات پژوهشی، توجه به برنامه درسی پنهان و اثرات آن بر شکل‌گیری نگرش‌ها و هویت دانشجویان است. اهمیت این موضوع به‌ویژه در حوزه دفاع مقدس دوچندان است، زیرا بسیاری از ارزش‌های فرهنگی، هویتی و اجتماعی از طریق پیام‌های پنهان، رفتارهای مدرسان، فضای کلاس و ساختارهای غیررسمی منتقل می‌شوند. در همین راستا، پژوهشی بیان می‌کند که بهره‌گیری از برنامه درسی پنهان می‌تواند نقش مؤثری در شکل‌گیری ذهنیت کارآفرینانه و درونی‌سازی ارزش‌ها در محیط دانشگاهی داشته باشد (Obaje, 2024). این یافته نشان می‌دهد که مدل برنامه درسی دفاع مقدس باید در کنار عناصر رسمی، به عناصر پنهان نیز توجه کند تا انتقال ارزش‌ها به‌صورت کامل‌تری انجام گیرد.

در همین زمینه، ادبیات پژوهشی همچنین بر اهمیت شناسایی و مدیریت برنامه درسی پنهان در دوره گذار به آموزش عالی تأکید دارد. برای مثال، پژوهش‌هایی به طراحی مدل‌های انعطاف‌پذیر برای آشکارسازی و کاهش آثار منفی برنامه درسی پنهان پرداخته‌اند (Heim et al., 2024). با این نگاه، در طراحی مدل برنامه درسی دفاع مقدس نیز لازم است ساختار درس به گونه‌ای طراحی شود که هم فرصت‌های آشکار یادگیری را فراهم کند و هم پیامدهای پنهان و ناخواسته آن کنترل شود.

مفهوم کیفیت، کارآمدی و عدالت آموزشی نیز از ابعاد مهمی است که در توسعه برنامه‌های درسی آموزش عالی باید مدنظر قرار گیرد. پژوهشی که با رویکرد پدیدارشناختی به ارائه مدل آموزش مجازی با تأکید بر عدالت آموزشی پرداخته است، نشان می‌دهد که توجه به عوامل زمینه‌ای و ادراک دانش‌آموزان می‌تواند در افزایش کیفیت برنامه‌های درسی مؤثر باشد (Shariati et al., 2024). این یافته می‌تواند به‌طور مستقیم برای طراحی برنامه درسی دفاع مقدس قابل استفاده باشد؛ زیرا محتوای درس، روش ارائه، و جایگاه درس باید با ویژگی‌های جمعیت دانشجویی و عدالت آموزشی سازگار باشد.

در ادامه، ضرورت توجه به توسعه مهارت‌های کارآفرینی، آینده‌پژوهی و آماده‌سازی دانشجویان برای نقش‌های اجتماعی و حرفه‌ای آینده در برنامه‌های درسی نیز در ادبیات پژوهش مطرح شده است. برای مثال، پژوهشگران تأکید کرده‌اند که برنامه‌های درسی کارآفرینانه، زمانی اثربخش هستند که مبتنی بر تجربه متخصصان و نیازهای واقعی جامعه طراحی شوند (Tiberius & Weyland, 2024). این نگاه می‌تواند برای برنامه درسی دفاع مقدس نیز الهام‌بخش باشد؛ زیرا این درس می‌تواند با تقویت مهارت‌های رهبری، مسئولیت‌پذیری، کار تیمی و آگاهی تاریخی، دانشجویان را برای نقش‌آفرینی مؤثر در جامعه آماده سازد.

از منظر دیگر، تحقیقات بر اهمیت هم‌راستا بودن برنامه درسی با اهداف توسعه پایدار آموزشی تأکید دارند. برای نمونه، پژوهش‌هایی در حوزه آموزش گردشگری، نشان می‌دهد که تعهد به توسعه پایدار باید در عناصر مختلف برنامه درسی گنجانده شود تا دانشجویان به آگاهی و نگرش صحیح در مورد مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی دست یابند (Mirerahimi et al., 2023). این یافته‌ها می‌تواند نقش مهمی در برنامه‌ریزی درس دفاع مقدس داشته باشد؛ زیرا دفاع مقدس نه فقط یک واقعه تاریخی، بلکه تجربه‌ای مبتنی بر مشارکت اجتماعی، مقاومت فرهنگی و مدیریت بحران در سطح ملی است.

از سوی دیگر، ترکیب آموزش حضوری و غیرحضوری، و به‌کارگیری فناوری‌های نوین در طراحی برنامه درسی، امروزه یکی از راهبردهای مهم آموزش عالی محسوب می‌شود. پژوهش‌هایی نشان داده‌اند که آموزش ترکیبی می‌تواند سبب افزایش تعامل، کیفیت یادگیری و دسترسی به محتوا شود (Nourizadeh & Zeinabadi, 2023). بنابراین، در طراحی برنامه درسی دفاع مقدس نیز باید توجه داشت که تنوع روش‌های ارائه محتوا، استفاده از فناوری‌های چندرسانه‌ای، و ایجاد فرصت‌های یادگیری تعاملی می‌تواند اثربخشی درس را افزایش دهد.

در جمع‌بندی، مرور نظام‌مند ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی اثربخش باید دارای ویژگی‌هایی همچون تناسب با نیازهای جامعه، برخورداری از انسجام درونی، تکیه بر مبانی علمی، قابلیت اجرا در محیط‌های واقعی دانشگاهی، و توانایی انتقال ارزش‌ها و شایستگی‌های کلیدی باشند. برنامه درسی دفاع مقدس نیز از این قاعده مستثنی نیست و با توجه به اهمیت فرهنگی، ملی و تربیتی آن، نیازمند طراحی علمی، دقیق و مبتنی بر شواهد است. بر این اساس، پژوهش حاضر بر پایه تلفیقی از مبانی نظری و یافته‌های تجربی پیشین، تلاش دارد گامی علمی در جهت طراحی و

اعتباریابی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی ایران بردارد. هدف این پژوهش، طراحی و اعتباریابی یک الگوی علمی و کارآمد برای برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی است.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر با هدف اعتباریابی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی انجام شد و از رویکرد آمیخته اکتشافی بهره گرفت؛ رویکردی که در آن ابتدا داده‌های کیفی برای استخراج مضامین، ابعاد و مؤلفه‌های اساسی گردآوری می‌شود و سپس داده‌های کمی به‌منظور اعتباریابی و سنجش برازش الگو مورد استفاده قرار می‌گیرد. بخش کیفی پژوهش مبتنی بر رویکرد پدیدارشناسی تفسیری انجام شد تا تجربه زیسته، بینش‌های تخصصی و درک معنایی متخصصان دفاع مقدس و صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی مورد واکاوی قرار گیرد. مشارکت‌کنندگان در این بخش به‌صورت هدفمند و با روش نمونه‌گیری همگون انتخاب شدند تا افرادی وارد مطالعه شوند که از نظر دانش، تجربه، و آشنایی با ساختار درس دفاع مقدس ماهیت مشترک و مرتبطی با موضوع داشته باشند. استمرار نمونه‌گیری تا زمان اشباع نظری انجام شد و در نهایت ۱۲ نفر از متخصصان حوزه دفاع مقدس و برنامه‌ریزی درسی در مصاحبه‌ها مشارکت کردند.

در بخش کمی پژوهش، جامعه آماری شامل کلیه اساتید زن و مرد درس دفاع مقدس در دانشگاه‌های شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود که تعداد آن‌ها ۲۷۹ نفر برآورد شد. به دلیل دشواری دسترسی به کل جامعه، نمونه‌ای به روش در دسترس انتخاب شد؛ شیوه‌ای که در آن اساتید علاقه‌مند و در دسترس پرسشنامه را تکمیل کردند. بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۷۰ نفر برآورد شد و به‌منظور افزایش دقت و کاهش احتمال ریزش، تعداد بیشتری پرسشنامه توزیع و جمع‌آوری گردید. در هر دو بخش کیفی و کمی، انتخاب مشارکت‌کنندگان با هدف کسب داده‌های معتبر، متنوع و مرتبط با اهداف پژوهش انجام شد تا فرایند طراحی و اعتباریابی مدل بر پایه اطلاعات دقیق، عمیق و قابل اتکا صورت گیرد.

در بخش کیفی پژوهش، ابزار اصلی گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته اکتشافی بود. این نوع مصاحبه به دلیل انعطاف‌پذیری بالا و امکان طرح سؤالات تعقیبی، شرایط مناسبی برای شناسایی لایه‌های پنهان تجربیات و معناسازی مشارکت‌کنندگان فراهم کرد. راهنمای کلی مصاحبه بر اساس ادبیات نظری، پیشینه پژوهش و مشورت با اساتید حوزه تدوین شد و پرسش‌ها با هدف کشف ابعاد مختلف برنامه درسی دفاع مقدس طراحی گردید. هر مصاحبه بین ۴۰ تا ۶۰ دقیقه زمان برد و با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس واژه‌به‌واژه پیاده‌سازی شد. برای افزایش روایی محتوایی، پیش‌نویس اولیه پرسش‌ها توسط اساتید متخصص بازبینی و اصلاح شد.

در بخش کمی، ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که بر اساس یافته‌های کیفی، مبانی نظری و ابعاد شناسایی شده طراحی شد. این پرسشنامه شامل دو بخش بود: بخش نخست اطلاعات جمعیت‌شناختی نظیر جنسیت، سن و سابقه تدریس، و بخش دوم شامل ۲۸ گویه مبتنی بر طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت که سازه‌های اصلی الگوی برنامه درسی دفاع مقدس را می‌سنجید. گویه‌ها با مرور ادبیات، تحلیل نتایج کیفی و نظر متخصصان تدوین شد تا پوشش جامع ابعاد انتقال مفاهیم، پیامدهای دفاع مقدس، نقش اقشار مختلف، ارزش‌ها، حفظ روحیه مقاومت و دیگر حوزه‌های مرتبط تأمین گردد. پیش‌آزمون پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر انجام شد و پس از تأیید پایایی اولیه، نسخه نهایی برای تحلیل کمی توزیع شد.

تحلیل داده‌های کیفی بر اساس رویکرد نظام‌مند استراوس و کوربین انجام شد که شامل سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است. در مرحله نخست، مفاهیم پایه از دل مصاحبه‌ها استخراج شد؛ مرحله‌ای که در آن واحدهای معنایی شناسایی و دسته‌بندی اولیه شکل گرفت. سپس در مرحله کدگذاری محوری، روابط میان مفاهیم و مقوله‌های اصلی برقرار شد و ساختار مفهومی اولیه مدل تدوین گردید. در مرحله نهایی، مقوله‌های محوری و ابعاد کلیدی یکپارچه و در قالب مدلی مفهومی سازمان‌دهی شدند تا نظریه‌ای منسجم درباره عناصر و ابعاد برنامه درسی دفاع مقدس شکل گیرد. به‌منظور تضمین روایی و پایایی تحلیل کیفی، از شاخص کاپای کوهن، بازآزمایی کدگذاری‌ها و بررسی همتاساز توسط متخصصان استفاده شد که نتایج حاصل رضایت‌بخش و نشان‌دهنده ثبات تحلیلی بالا بود.

در بخش کمی، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۸ و SmartPLS نسخه ۳ تحلیل شدند. تحلیل توصیفی با استفاده از شاخص‌هایی مانند میانگین، انحراف معیار، فراوانی و درصد فراوانی انجام گرفت تا ویژگی‌های نمونه و وضعیت اولیه متغیرها مشخص شود. در سطح استنباطی برای سنجش روایی سازه از آزمون تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های AVE و بارهای عاملی استفاده شد و برای پایایی نیز از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بهره گرفته شد. سپس مدل پژوهش با استفاده از روش معادلات ساختاری ارزیابی شد تا میزان برازش الگو و معناداری روابط بین مؤلفه‌ها سنجیده شود. آزمون پیرسون برای بررسی روابط دومتغیره، آزمون t تک‌نمونه‌ای برای ارزیابی وضعیت متغیرها و آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی آن‌ها به کار رفت. کل فرایند تحلیل با سطح خطای ۰.۰۵ انجام شد.

یافته‌ها

برای تبیین ابعاد و مؤلفه‌های الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی، داده‌های حاصل از مصاحبه‌های کیفی در چندین مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. حاصل این فرایند، شناسایی مجموعه‌ای از طبقات، مقوله‌ها و مفاهیم بود که در قالب یک ساختار منسجم برنامه درسی سامان یافت. جدول ۱، خلاصه نتایج کدگذاری کیفی را در سه سطح طبقه، مقوله و مفاهیم استخراج شده نشان می‌دهد.

جدول ۱. نتایج کدگذاری کیفی

طبقه	مقوله	مفاهیم
انتقال مفاهیم و فرهنگ مقدس	اصول انتخاب	ضرورت صلاحیت حرفه‌ای در تدوین محتوای درسی/ کیفیت علمی و جذابیت ساختاری محتوا/ تقویت انگیزش و پذیرش درونی مدرسین/ واقع‌گرایی و صداقت در روایت دفاع مقدس/ تبیین زمینه‌های تاریخی و تحلیلی جنگ/ تحلیل فرایند جنگ و مدیریت بحران/ نمایش ابعاد فاجعه‌بار تجاوز دشمن/ بازنمایی آثار، پیامدها و دستاوردهای مقاومت/ جامع‌نگری و پرهیز از نگاه گروه‌محور/ انتقال مفاهیم ارزشی و مقاومتی
انتقال مفاهیم و فرهنگ مقدس	اصول دفاع سازماندهی ارائه درس	ادغام درس دفاع مقدس در ساختار آموزشی دانشگاهی/ فراگیر بودن و تطبیق با سطوح مختلف آموزشی/ تدریج و پیشرفت در انتقال مفاهیم آموزشی/ تنوع در مخاطب و پوشش گروه‌های مختلف/ تنوع‌بخشی و پراکندگی محتوایی/ لزوم استفاده از قالب‌های متنوع آموزشی/ تفکیک و تخصصی‌سازی محتوای آموزشی بر اساس رشته‌ها/ یکپارچگی و گسترده‌ی منابع آموزشی/ بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در آموزش/ تطبیق محتوا با نیازها و زمینه‌های تخصصی دانشجویان/ برنامه‌ریزی هدفمند و مبتنی بر نیازهای آموزشی/ تعادل بین آموزش عمومی و تخصصی/ الزام آموزشی و اهمیت درس دفاع مقدس/ شخصی‌سازی یادگیری و تطبیق با ویژگی‌های فراگیران/ تقویت و توسعه جایگاه درس در نظام آموزشی
انتقال مفاهیم و فرهنگ مقدس	رویکرد انتقال مفاهیم	استفاده از روش‌های مختصر و مؤثر در روایت داستان دفاع مقدس/ تأکید بر نقش فداکاری‌ها و جان‌فشانی‌های متنوع در جنگ/ برجسته‌سازی ارزش‌های دینی و وفاداری به رهبری/ تشویق پژوهش‌محوری و توسعه علمی در موضوع دفاع مقدس/ ارتقای اهمیت فعالیت‌های علمی هم‌زمان با دفاع نظامی/ ارائه دانش تخصصی و مستدل در حوزه دفاع مقدس/ پرهیز از صرف خاطره‌گویی و تأکید بر تحلیل علمی و مستند/ صداقت و شفافیت در ارائه مطالب/ آموزش تفصیلی مفاهیم مقاومت به نسل جدید/ رویکرد تحلیلی و پژوهش‌محور در تدریس دفاع مقدس/ استفاده از مدرسین توانمند و اثرگذار/ اهمیت جنبه‌های تربیتی در آموزش دفاع مقدس/ ترغیب دانشجویان به انجام مطالعات علمی و تحقیقاتی/ محوریت نقش مدرس در فرایند آموزش/ توجه به ابعاد انسانی و اخلاقی جنگ/ بهره‌مندی از فناوری‌های نوین برای انتقال مفاهیم/ تقویت یادگیری با کمک ابزارهای تصویری/ ایجاد فضاسازی و تعامل حسی با موضوع درس/ فراهم کردن زمینه روانی و شناختی برای پذیرش مفاهیم جنگ/ اجتناب از روایت‌های طولانی و حفظ تمرکز مخاطب/ تربیت و ارتقای توانمندی مدرسین جوان/ بهره‌گیری از تجربیات رزمی برای افزایش تأثیرگذاری/ ایجاد ارتباط مؤثر و تعامل سازنده با دانشجویان/ برنامه‌ریزی ساختاریافته و هدفمند در آموزش/ تأکید بر اهمیت دانش و فناوری در دفاع مقدس/ ارائه تحلیلی از عوامل موفقیت و شکست در جنگ
انتقال مفاهیم و فرهنگ مقدس	توانمندی مدرس	اهمیت تخصص و مهارت در کنار تجربه عملی/ پرهیز از سخنوری سطحی و غیرواقعی/ تخصص علمی و مهارتی لازم برای تدریس دفاع مقدس/ نیاز به محتوای علمی و مستدل فراتر از بیان فصیح/ بهره‌مندی از تجارب واقعی در دفاع مقدس/ تطبیق روش تدریس با ویژگی‌های مخاطبان/ مهارت در بیان روان و جذاب مفاهیم/ تدریس مبتنی بر استدلال منطقی و مستند/ ترکیب مهارت‌های تدریس با دانش عمیق موضوعی/ داشتن پشتوانه تجربی جنگ/ ایجاد فضای اعتماد و ارتباط مؤثر/ ترغیب و تشویق دانشجویان به یادگیری فعال/ ایجاد فضای مناسب و تأثیرگذار در کلاس/ اهمیت ظاهر و تأثیر آن در انتقال پیام/ مهارت در بیان روشن و گویا/ تدوین برنامه منظم و ساختاریافته برای آموزش/ باور عمیق به ارزش‌های دفاع مقدس/ پایبندی به مفاهیم مقاومت و استقامت/ دانش جامع و کامل در زمینه دفاع مقدس/ توانایی قانع کردن مخاطب با دلایل مستدل/ ترکیب ایمان به موضوع و تخصص علمی/ استفاده از رویکرد منطقی و مستدل به جای احساسی
انتقال مفاهیم و فرهنگ مقدس	اصول انتخاب مدرس	بهره‌گیری از مدرسین با تخصص دانشگاهی مرتبط/ استفاده از تلفیق تجربه عملی و دانش تخصصی/ استفاده از افراد دارای تجربه مستقیم جنگ/ آموزش و آماده‌سازی مدرسین برای تدریس دفاع مقدس/ توجه به تربیت و رشد مدرسین جوان و آینده‌دار/ ارتقای مستمر مهارت‌های آموزشی مدرسین/ رعایت استانداردها و تأیید صلاحیت آموزشی
نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس	نقش زنان	حمایت و ترغیب خانوادگی برای مشارکت فعال در جنگ/ انجام کارهای پشتیبانی و خدماتی در پشت جبهه/ تأمین نیازهای خوراکی رزمندگان/ ایفای نقش حمایتی در جبهه و پشت جبهه/ انجام امور بهداشتی و نظافتی مرتبط با جنگ/ سازماندهی و تأمین منابع مالی و مادی برای جنگ/ مقاومت و پایداری خانوادگی در شرایط سخت جنگ/ باور و افتخار به فداکاری و ایثار
نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس	نقش اقلیت‌ها	نقش تخصصی در مراقبت‌های درمانی و بهداشتی جنگ/ استفاده از مهارت‌های فنی و مهندسی در پشتیبانی جنگ/ بهره‌مندی از نوآوری و استعداد جوانان در جنگ/ استفاده از دانش فنی و تخصصی برای حل مسائل جنگ/ مشارکت گسترده اقلیت‌ها در نیروهای مردمی بسیج/ تأمین و نگهداری فنی تجهیزات نظامی و غیرنظامی/ حمایت‌های مادی و روانی اقلیت‌ها از جبهه

نقش	اقتدار	ارتش	سابقه مبارزه و تحمل سختی‌های پیش از انقلاب/ نقش کلیدی ارتش در تسریع پیروزی انقلاب/ همسویی و حمایت ارتش از اهداف انقلابی/ حمایت لجستیکی و عملیاتی از جامعه/ نقش مؤثر نیروی هوایی در دفاع اولیه/ مقابله موفق نیروی دریایی با تهدیدات دشمن/ استمرار حضور و نقش فعال ارتش در امنیت ملی/ همکاری بین نیروهای نظامی مختلف در دفاع مقدس/ فروتنی و بی‌ادعایی نیروهای ارتش در انجام وظایف/ انجام مسئولیت‌ها بدون توقع تشویق یا دیده شدن/ تأمین و استفاده از تجهیزات نظامی برای دفاع
ارزش‌های دفاع مقدس	انگیزه‌های مذهبی و معنوی	و	باور به حمایت و همراهی الهی در دفاع مقدس/ آمادگی و اشتیاق برای فداکاری در راه خدا/ نقش رهبری در تقویت روحیه نیروها/ پایبندی به اصول دینی و انقلابی/ باور به راهنمایی و حمایت اهل بیت/ نیروی محرکه ایمان در ایستادگی و مقاومت/ تلاش و مبارزه بر اساس فرمان دینی/ اعتقاد به آموزه‌های دینی به‌عنوان اساس مقاومت/ نقش عبادت و ارتباط معنوی در تقویت روحیه رزمندگان/ تلاش مستمر در مسیر دفاع از دین و میهن
ارزش‌های دفاع مقدس	ارزش‌های اجتماعی		پذیرش مسئولیت و تعهد اجتماعی/ انگیزه جستجوگری و تلاش برای پیشرفت/ اثرات محیطی و فرهنگی در شکل‌گیری روحیه ایثار و فداکاری/ تأثیر الگوهای مثبت و پیشگامان در ایجاد رفتارهای ایثارگرانه/ نقش همسالان و فشار اجتماعی
حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح	حمایت مادی		مشارکت مالی گسترده مردم در پشتیبانی جنگ/ تأمین نیازهای اساسی رزمندگان توسط خانواده‌ها/ سازماندهی منابع و پشتیبانی متمرکز برای جبهه‌ها/ اهدای دارایی‌های شخصی و عمومی به منظور حمایت از جنگ/ جمع‌آوری و مدیریت منابع مالی مردمی برای دفاع/ مشارکت بخش‌های اقتصادی و تجاری در حمایت مالی/ سازماندهی حرکت‌های مردمی خیریه جهت تأمین تجهیزات/ ارائه خدمات بلاعوض توسط مردم برای پشتیبانی جنگ/ فداکاری اقتصادی زنان در تأمین منابع مالی جنگ/ حمایت مستقیم مالی از نیروهای مسلح/ تأمین لوازم و کالاهای مورد نیاز جبهه/ اهدای مستمر دارایی‌ها به منظور تقویت توان دفاعی
حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح	حمایت معنوی		برگزاری مراسم معنوی جهت پشتیبانی روحی رزمندگان/ انتقال حمایت عاطفی و انگیزه‌بخش به نیروها/ ابراز همدردی و احترام جامعه نسبت به فداکاری‌ها/ مشارکت نمادین و عاطفی اقتدار مختلف جامعه/ تقویت روحیه و انگیزه رزمندگان با حمایت جمعی/ سازماندهی مردمی برای حمایت معنوی و عملیاتی/ حضور فعال مردم در حمایت‌های غیرمادی جنگ/ سازماندهی حمایت‌های معنوی و پشتیبانی مردمی/ اعتقاد و احترام جامعه به ایثارگری رزمندگان/ پذیرفتن و حمایت گسترده اجتماعی از دفاع مقدس/ همراهی و همدلی مردم با شرایط دشوار جنگ/ باور به توانمندی و موفقیت نیروهای نظامی در دفاع
ملی‌گرایی جوانان	دفاع از ارزش‌های ملی	از	حفظ تمامیت ارضی و حراست از خاک کشور/ عشق و تعهد عمیق به سرزمین و ملت/ ایستادگی در مقابل تجاوز و تهدیدات خارجی/ احساس تعلق و پیوند عاطفی با هویت ملی/ درک مسئولیت فردی و جمعی نسبت به حفظ کشور/ پایبندی و تعهد به ارزش‌ها و منافع ملی/ وابستگی روانی و هویتی به کشور و سرزمین/ باور به ضرورت دفاع به‌عنوان مسئولیت اخلاقی و میهنی/ کوشش در جهت همبستگی و انسجام ملی در برابر تهدیدات
حفظ روحیه مقاومت	تبیین فرهنگ مقاومت		قرار دادن فرهنگ مقاومت به‌صورت منظم و هدفمند در منابع آموزشی/ ارائه تعریف دقیق و علمی از مفهوم مقاومت/ گسترش مباحث مقاومت در فضای آموزش عالی/ تأکید مستمر بر اهمیت و جایگاه فرهنگ مقاومت/ ترویج و تبلیغ فرهنگ مقاومت در رسانه‌ها/ معرفی شهدا به‌عنوان نمونه‌های برجسته مقاومت/ نمایش و بازآفرینی مفهوم مقاومت در رسانه‌های تصویری/ شناخت مقاومت به‌عنوان بخشی از هویت نسل جدید انقلاب/ تأکید بر مقاومت در برابر تجاوز و تهدید/ انتقال فرهنگ مقاومت از طریق داستان‌ها و روایت‌های تاریخی/ معرفی مقاومت به‌عنوان یک ارزش و فرهنگ مستمر پس از انقلاب/ درک اهمیت و ضرورت فرهنگ مقاومت در جامعه و دفاع مقدس
حفظ روحیه مقاومت	مقاومت در عرصه میدان	در	پایداری و ایستادگی عملیاتی در میان رزمندگان/ مشارکت مستمر و مؤثر نیروهای ارتش در محورهای عملیاتی مقاومت/ حضور در مأموریت‌های برون‌مرزی با انگیزه‌های اعتقادی و ارزشی/ مقابله با سلطه‌طلبی جهانی و حمایت از مستضعفان/ تقویت آمادگی رزمی و نمایش اقتدار ملی در برابر تهدیدات/ اعتماد به توان داخلی در زمینه دفاعی و نظامی
تبعات و پیامدها	پیامدهای اجتماعی		افزایش حس مسئولیت اجتماعی و مشارکت ملی/ الگوسازی عملی برای مواجهه با بحران‌های آینده/ توانایی جامعه در کنترل و مقابله با شرایط بحرانی/ انتقال تجربیات عملی و راهبردی برای نسل‌های بعدی/ انسجام اجتماعی و همدلی ملی در موقعیت‌های سخت/ ارج‌گذاری به مشارکت گسترده اقتدار مختلف در جنگ/ افزایش التزام جوانان به قوانین ملی و وظایف نظامی/ پیوند عاطفی با فرهنگ ایثار و شهادت

تبعات و پیامدها	پیامدهای فرهنگی	افزایش هوشیاری و درک فرهنگی نسبت به تهدیدات/ شکل‌گیری نگرش مقاومتی در لایه‌های مختلف فرهنگی جامعه/ تقویت انگیزه ایثار و خدمت داوطلبانه در همه زمینه‌ها/ تعهد فرهنگی برای بازنمایی درست نقش اقشار مختلف/ شفاف‌سازی مفاهیم و جلوگیری از تحریف تاریخی/ نهادینه شدن مقام شهید و فرهنگ فداکاری در ذهن جامعه
تبعات و پیامدها	پیامدهای سیاسی	مشارکت فعالانه سیاسی در مواقع بحران/ تقویت اعتماد عمومی به حاکمیت و ساختارهای تصمیم‌گیر/ افزایش توان بازدارندگی و اعتبار بین‌المللی کشور/ هم‌افزایی سیاسی در جهت حفظ منافع ملی/ تقویت همبستگی اقوام و گروه‌های مختلف حول محور دفاع ملی/ درونی‌سازی امنیت به عنوان یک اصل بنیادین در جامعه/ افزایش پذیرش و حمایت مردمی از ساختارهای حکومتی برآمده از انقلاب/ تمایل بیشتر نسل جوان به مشارکت در دفاع و مسئولیت‌های ملی/ پشتیبانی اجتماعی از ارگان‌های انقلابی در ساختار نظام

بر اساس یافته‌های کدگذاری کیفی، الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی بر چند طبقه اصلی استوار است که هر یک مجموعه‌ای از مقوله‌ها و مفاهیم معنادار را دربر می‌گیرد. طبقه «انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس» به اصول انتخاب و سازماندهی محتوا، رویکردهای روایی و تحلیلی، و نقش محوری مدرس در ارائه علمی، مستند و جذاب مفاهیم می‌پردازد و بر ضرورت تلفیق تجربه میدانی با تخصص دانشگاهی تأکید دارد. طبقه «نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس» ابعاد مشارکت زنان، اقلیت‌ها و ارتش را برجسته کرده و نشان می‌دهد که برنامه درسی باید بازنمایی عادلانه و واقع‌گرایانه‌ای از سهم گروه‌های گوناگون در دفاع داشته باشد. در طبقه «ارزش‌های دفاع مقدس»، انگیزه‌های مذهبی، معنوی و اجتماعی به عنوان پیشران‌های ایثار و مقاومت شناسایی شده‌اند که می‌توانند در قالب اهداف تربیتی درس نهادینه شوند. طبقه «حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح» نشان می‌دهد که الگو باید به هر دو بعد حمایت مادی و معنوی جامعه از جبهه‌ها بپردازد و پیوند میان مردم و نیروهای مسلح را به عنوان یک مؤلفه محوری بازتاب دهد. «ملی‌گرایی جوانان» بر تقویت حس تعلق، حفظ تمامیت ارضی و مسئولیت‌پذیری ملی تأکید کرده و «حفظ روحیه مقاومت» بر تبیین نظری و عملی فرهنگ مقاومت در عرصه‌های آموزشی و میدانی تمرکز دارد. در نهایت، طبقه «تبعات و پیامدها» پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دفاع مقدس را برجسته می‌کند و نشان می‌دهد که برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی باید به طور هم‌زمان به بازتولید سرمایه اجتماعی، تحکیم هویت فرهنگی و ارتقای بلوغ سیاسی نسل جوان توجه کند.

جدول ۲. توصیف گویه‌های مربوط به مؤلفه «انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس» با آماره‌های درصد فراوانی و میانگین

شماره	گویه	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم	میانگین
۱	آموزش مبانی دفاع مقدس در دانشگاه موجب درک عمیق‌تر ارزش‌های ایثار و فداکاری می‌شود.	۰	۷/۱	۴۵/۷	۲۴/۳	۲۲/۹	۳/۶۳
۲	محتوای دروس دانشگاهی می‌تواند فرهنگ مقاومت و پایداری را به نسل جوان منتقل کند.	۸/۶	۱۴/۳	۴۰	۲۰	۱۷/۱	۳/۴۱
۳	استادان در انتقال مفاهیم فرهنگی دفاع مقدس نقش کلیدی دارند.	۸/۶	۱۴/۳	۴۰	۲۰	۱۷/۱	۳/۲۳
۴	آموزش ارزش‌های دفاع مقدس موجب افزایش حس تعلق دانشجویان به جامعه می‌شود.	۰	۱۷/۱	۲۵/۷	۳۴/۳	۲۲/۹	۳/۶۳

بررسی آماره‌های توصیفی نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان در مجموع دیدگاه مثبتی نسبت به مؤلفه «انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس» دارند. بالاترین میانگین مربوط به گویه‌های اول و چهارم با مقدار ۶۳/۳ است که بیانگر توافق بیشتر اساتید با نقش آموزش مبانی و ارزش‌های دفاع مقدس در تقویت درک مفهومی و افزایش حس تعلق اجتماعی دانشجویان است. میانگین گویه‌های دوم و سوم نیز به ترتیب ۴۱/۳ و ۲۳/۳ به دست آمده که نشان می‌دهد محتوای درسی و نقش استادان در انتقال فرهنگ مقاومت و مفاهیم فرهنگی از دید پاسخ‌دهندگان اهمیت قابل توجهی دارد. توزیع درصدهای فراوانی نیز نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از نمونه در طیف «موافق» و «کاملاً موافق» قرار گرفته‌اند که به طور کلی دلالت بر پذیرش و تأیید نقش برنامه درسی دفاع مقدس در انتقال مؤثر ارزش‌ها و مفاهیم بنیادین این حوزه دارد.

جدول ۳. آماره‌های توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش (میانگین، انحراف استاندارد، کمینه و بیشینه نمره)

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل نمره	حداکثر نمره
انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس	۳/۴۸	۰/۷۶	۲/۵۰	۵
تبعات و پیامدهای دفاع مقدس	۳/۶۵	۰/۷۰	۲/۵۰	۵
ملی‌گرایی جوانان	۳/۷۵	۰/۸۴	۲	۵
نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس	۳/۶۸	۰/۷۰	۲/۵۰	۵
حفظ روحیه مقاومت	۳/۶۴	۰/۶۹	۲/۲۵	۵
حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح	۳/۵۱	۰/۵۴	۲/۵۰	۵
ارزش‌های دفاع مقدس	۳/۶۱	۰/۷۰	۲/۲۵	۵
کل	۳/۶۲	۰/۵۶	۲/۹۶	۴/۸۹

نتایج آماره‌های توصیفی نشان می‌دهد که میانگین تمامی متغیرهای اصلی پژوهش بالاتر از مقدار متوسط نظری (۳) قرار دارد و این امر بیانگر ارزیابی نسبتاً مثبت پاسخ‌دهندگان نسبت به ابعاد گوناگون برنامه درسی دفاع مقدس است. بالاترین میانگین مربوط به متغیر «ملی‌گرایی جوانان» با مقدار ۷۵/۳ است که نشان می‌دهد دانشجویان بیشترین همسویی را با مؤلفه‌های مرتبط با تعهد ملی، هویت میهنی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی احساس کرده‌اند. همچنین متغیرهای «تبعات و پیامدهای دفاع مقدس» و «نقش اقشار مختلف» نیز میانگین‌های بالایی دارند که بیانگر درک اهمیت اجتماعی، فرهنگی و چندبعدی دفاع مقدس در برنامه‌ریزی درسی است. پایین‌ترین میانگین مربوط به متغیر «حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح» با مقدار ۵۱/۳ است، هرچند همچنان بالاتر از حد متوسط قرار می‌گیرد و نشان‌دهنده وجود نگرش مثبت نسبت به نقش جامعه در حمایت از جبهه‌هاست. کاهش نسبی انحراف معیار در برخی متغیرها مانند «حمایت اجتماعی» و «کل» نیز بیانگر همگرایی و نزدیکی دیدگاه پاسخ‌دهندگان است. مجموعاً، الگوی توصیفی جدول نشان می‌دهد که ابعاد مختلف برنامه درسی دفاع مقدس از نگاه مشارکت‌کنندگان اهمیت قابل توجهی دارد و چارچوب پیشنهادی پژوهش از پشتوانه نگرشی مطلوبی برخوردار است.

جدول ۴. نتایج تحلیل عاملی تأییدی: بررسی روایی و پایایی مقیاس برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی

متغیر	شماره سؤال	بار عاملی استاندارد	مقدار t	AVE	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس	۱	۰/۸۷	۱۰/۸۰	۰/۵۷	۰/۸۴	۰/۷۵
	۲	۰/۸۰	۷/۶۳			
	۳	۰/۶۶	۵/۱۳			
	۴	۰/۶۸	۱۱/۷۳			
تبغات و پیامدهای دفاع مقدس	۵	۰/۶۵	۶/۱۸	۰/۵۱	۰/۸۱	۰/۶۸
	۶	۰/۷۵	۱۲/۸۳			
	۷	۰/۷۹	۹/۴۳			
	۸	۰/۶۶	۵/۲۲			
ملی‌گرایی جوانان	۹	۰/۷۶	۱۰/۷۵	۰/۶۸	۰/۸۵	۰/۸۴
	۱۰	۰/۹۴	۴۹/۷۵			
	۱۱	۰/۸۹	۳۰/۹۶			
	۱۲	۰/۶۸	۶/۲۱			
نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس	۱۳	۰/۷۱	۹/۷۹	۰/۵۲	۰/۸۱	۰/۶۹
	۱۴	۰/۸۱	۱۱/۵۶			
	۱۵	۰/۷۴	۱۰/۵۷			
	۱۶	۰/۶۲	۶/۱۳			
حفظ روحیه مقاومت	۱۷	۰/۴۹	۲/۹۸	۰/۵۴	۰/۸۱	۰/۶۸
	۱۸	۰/۸۹	۳۱/۷۲			
	۱۹	۰/۹۱	۴۳/۴۴			
	۲۰	۰/۵۲	۴/۰۹			
حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح	۲۱	۰/۵۱	۲/۷۶	۰/۴۰	۰/۷۱	۰/۶۱
	۲۲	۰/۵۷	۴/۵۹			
	۲۳	۰/۶۱	۳/۶۹			
	۲۴	۰/۷۷	۴/۸۰			
ارزش‌های دفاع مقدس	۲۵	۰/۵۵	۳/۷۰	۰/۴۲	۰/۷۴	۰/۶۲
	۲۶	۰/۵۲	۳/۶۱			
	۲۷	۰/۷۸	۱۰/۸۷			
	۲۸	۰/۷۲	۵/۶۵			

نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان می‌دهد که ساختار مقیاس برنامه درسی دفاع مقدس از روایی همگرا و پایایی مطلوبی برخوردار است. تمامی بارهای عاملی بالاتر از حداقل مقدار قابل قبول ۵۰/۰ هستند و مقادیر t نیز همگی معنادار گزارش شده‌اند که نشان‌دهنده ارتباط قوی و معتبر گویه‌ها با سازه‌های مربوطه است. بالاترین بارهای عاملی در متغیرهای «ملی‌گرایی جوانان» و «حفظ روحیه مقاومت» مشاهده می‌شود که بیانگر

انسجام و قدرت تبیینی بیشتر این سازه‌هاست. مقادیر AVE در اکثر متغیرها بالاتر از سطح قابل قبول ۵۰/۰ است و این موضوع تأیید می‌کند که بخش قابل توجهی از واریانس گویه‌ها توسط سازه اصلی تبیین می‌شود.

از طرف دیگر، پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ تمامی سازه‌ها بالاتر از ۷۰/۰ یا نزدیک به آن است که بیانگر ثبات درونی مناسب و قابلیت اعتماد مقیاس است. هرچند مقادیر AVE در متغیرهای «حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح» و «ارزش‌های دفاع مقدس» کمی پایین‌تر از سایر سازه‌ها است، اما همچنان در حد قابل قبول برای تحلیل کیفی و کمی محسوب می‌شود و نشان‌دهنده انسجام نسبی گویه‌های این ابعاد است. مجموع نتایج جدول حاکی از آن است که مقیاس پژوهش از ساختار عاملی قابل اتکا برخوردار بوده و می‌تواند به‌عنوان ابزاری معتبر در سنجش برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی مورد استفاده قرار گیرد.

جدول ۵. ماتریس همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱. انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس	۱							
۲. تبعات و پیامدهای دفاع مقدس	$r = ۰/۵۹$	۱						
	$p < ۰/۰۰۱$							
۳. ملی‌گرایی جوانان	$r = ۰/۵۰$	$r = ۰/۳۶$	۱					
	$p < ۰/۰۰۱$	$p = ۰/۰۰۲$						
۴. نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس	$r = ۰/۶۸$	$r = ۰/۶۶$	$r = ۰/۷۰$	۱				
	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p = ۰/۰۰۹$					
۵. حفظ روحیه مقاومت	$r = ۰/۵۶$	$r = ۰/۶۹$	$r = ۰/۴۸$	$r = ۰/۷۹$	۱			
	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$				
۶. حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح	$r = ۰/۶۰$	$r = ۰/۵۱$	$r = ۰/۴۴$	$r = ۰/۷۰$	$r = ۰/۵۸$	۱		
	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$			
۷. ارزش‌های دفاع مقدس	$r = ۰/۴۹$	$r = ۰/۶۸$	$r = ۰/۳۲$	$r = ۰/۵۸$	$r = ۰/۵۶$	$r = ۰/۵۶$	۱	
	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p = ۰/۰۰۷$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$		
۸. کل	$r = ۰/۸۰$	$r = ۰/۸۱$	$r = ۰/۶۹$	$r = ۰/۹۲$	$r = ۰/۸۴$	$r = ۰/۷۷$	$r = ۰/۷۲$	۱
	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	$p < ۰/۰۰۱$	

نتایج ماتریس همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که میان تمامی متغیرهای اصلی پژوهش رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. بالاترین ضرایب همبستگی بین متغیر «نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس» و مقدار کل ($r = ۰/۹۲$) مشاهده می‌شود که بیانگر نقش بسیار پررنگ این مؤلفه در شکل‌گیری ساختار کلی برنامه درسی دفاع مقدس است. همچنین متغیرهای «حفظ روحیه مقاومت» و «تبعات و پیامدهای دفاع مقدس» نیز با مقدار کل همبستگی‌های بالای ۸۴/۰ و ۸۱/۰ دارند و نشان می‌دهند این سازه‌ها به‌طور قابل توجهی در تقویت مدل برنامه درسی نقش دارند. همبستگی‌های متوسط تا بالا میان تمامی متغیرها، از جمله رابطه قابل توجه میان «انتقال مفاهیم دفاع مقدس» و «حمایت اجتماعی» ($r = ۰/۶۰$)،

نشان می‌دهد که عناصر مختلف مدل در تعامل مستمر با یکدیگر بخش‌های مکمل یک منظومه واحد هستند. معنادار بودن تمامی مقادیر p نیز بیانگر استحکام نتایج و وجود روابط سیستماتیک میان ابعاد مختلف برنامه درسی دفاع مقدس است. مجموعاً ماتریس همبستگی تأیید می‌کند که تمامی مؤلفه‌ها در راستای هدف مشترک برنامه درسی عمل می‌کنند و انسجام نظری مدل را تقویت می‌نمایند.

جدول ۶. شاخص‌های برازش مدل پژوهش

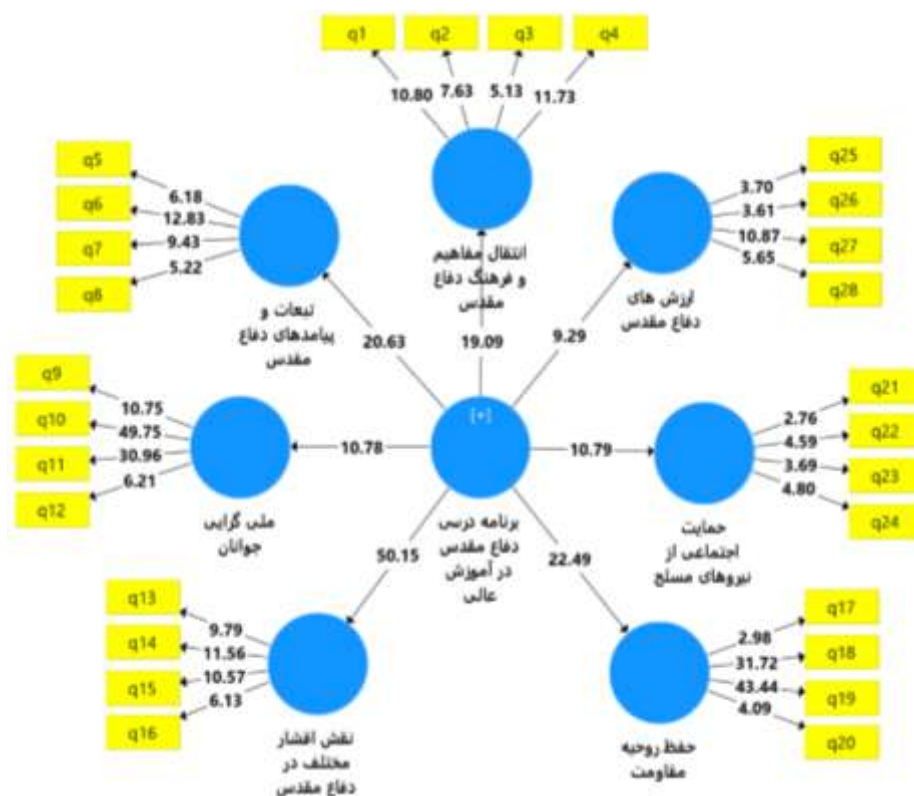
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	ریشه میانگین مربعات باقیمانده استاندارد (SRMR)
۰/۹۲	۰/۰۶۶

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که مدل پژوهش از برازش قابل قبول و مطلوبی برخوردار است. مقدار شاخص NFI برابر با ۰/۹۲ بوده که بالاتر از حد معیار ۰/۹۰ است و نشان می‌دهد مدل ساختاری به خوبی داده‌های تجربی را تبیین می‌کند. همچنین مقدار SRMR برابر با ۰/۰۶۶ است که کمتر از آستانه ۰/۰۸ بوده و دلالت بر مناسب بودن میزان خطای تقریبی مدل دارد. این نتایج در مجموع تأیید می‌کنند که مدل پیشنهادی برنامه درسی دفاع مقدس از برازش قوی برخوردار است و به شکل مناسبی روابط میان متغیرها را بازنمایی می‌کند.

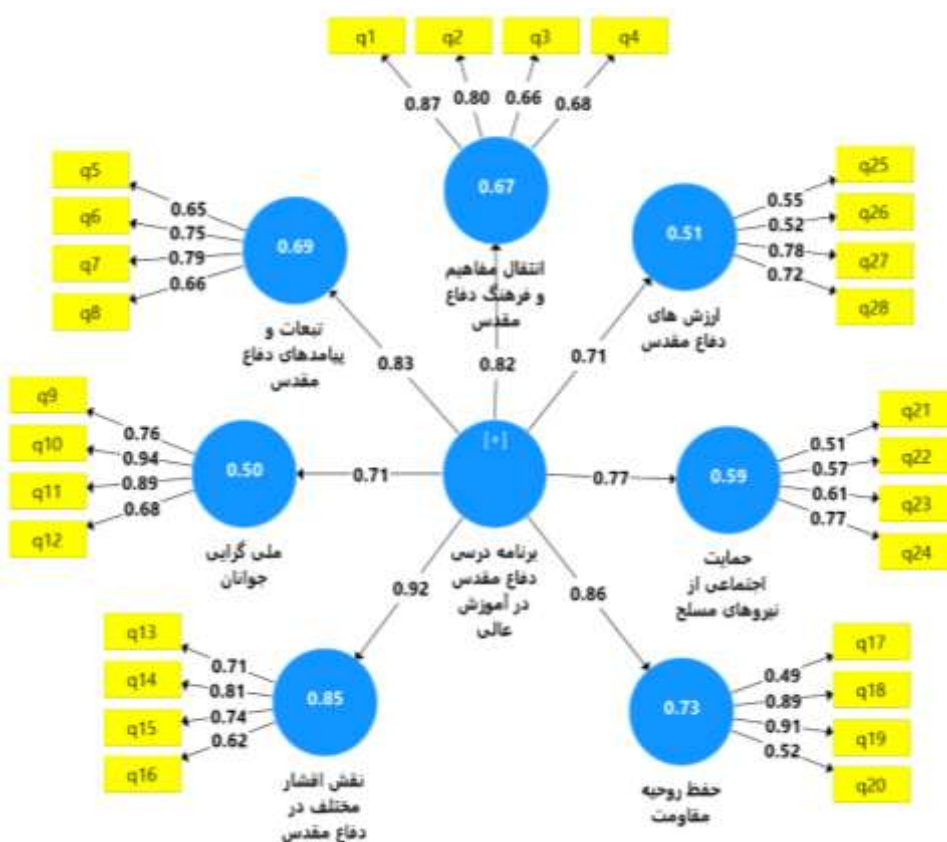
جدول ۷. آزمون رابطه بین مؤلفه‌ها با سازه برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی

نوع رابطه	ضریب استاندارد	خطای استاندارد	مقدار t	مقدار p
انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۸۱۸	۰/۰۴۳	۱۹/۰۹	< ۰/۰۰۱
تبعات و پیامدهای دفاع مقدس $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۸۲۹	۰/۰۴۰	۲۰/۶۳	< ۰/۰۰۱
ملی‌گرایی جوانان $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۷۰۸	۰/۰۶۶	۱۰/۷۸	< ۰/۰۰۱
نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۹۲۴	۰/۰۱۸	۵۰/۱۵	< ۰/۰۰۱
حفظ روحیه مقاومت $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۸۵۵	۰/۰۳۸	۲۲/۴۹	< ۰/۰۰۱
حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۷۷۰	۰/۰۷۱	۱۰/۷۹	< ۰/۰۰۱
ارزش‌های دفاع مقدس $\leftrightarrow$ الگوی برنامه درسی	۰/۷۱۲	۰/۰۷۷	۹/۲۹	< ۰/۰۰۱

یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که تمامی مؤلفه‌های شناسایی شده دارای رابطه‌ای مثبت، قوی و معنادار با سازه «الگوی برنامه درسی دفاع مقدس» هستند. بالاترین ضریب استاندارد مربوط به «نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس» با مقدار ۰/۹۲۴ است که اهمیت و تأثیر بسیار بالای این مؤلفه را در شکل‌گیری برنامه درسی نشان می‌دهد. پس از آن، مؤلفه‌های «حفظ روحیه مقاومت» و «تبعات و پیامدهای دفاع مقدس» با ضرایب ۰/۸۵۵ و ۰/۸۲۹ قرار می‌گیرند که نقش محوری آنها را در تقویت ارزش‌های آموزشی الگو تأیید می‌کند. کمترین ضریب نیز به «ارزش‌های دفاع مقدس» با مقدار ۰/۷۱۲ تعلق دارد، اما همچنان رابطه‌ای معنادار و قوی را نشان می‌دهد. تمامی مقادیر t در سطح بالایی قرار دارند و معناداری روابط با $p < ۰/۰۰۱$ تأیید شده است. این نتایج به‌طور جامع نشان می‌دهد که همه مؤلفه‌ها به‌صورت هم‌افزا در تبیین الگوی برنامه درسی نقش دارند و مدل ارائه‌شده از انسجام مفهومی و پشتوانه تجربی قابل توجهی برخوردار است.

شکل ۱. مدل به همراه ضرایب t

شکل ۲. مدل به همراه ضرایب استاندارد

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که تمامی مؤلفه‌های استخراج‌شده، دارای رابطه‌ای مثبت، معنادار و قوی با الگوی برنامه درسی دفاع مقدس در آموزش عالی هستند. این نتایج بیان می‌کند که انتقال مفاهیم دفاع مقدس، تبعات و پیامدها، نقش اقشار مختلف، ملی‌گرایی جوانان، حفظ روحیه مقاومت، حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح و ارزش‌های دفاع مقدس هر یک در تبیین ساختار برنامه درسی دفاع مقدس نقش بنیادین دارند. این امر نشان می‌دهد که برنامه درسی دفاع مقدس یک سازه تک‌بعدی یا صرفاً تاریخی نیست، بلکه ساختاری چندبعدی، هویتی، ارزشی، اجتماعی و فرهنگی دارد. همسویی این یافته با نتایج پژوهش‌های مربوط به طراحی برنامه‌های درسی توانمندساز، اهمیت رویکرد کل‌نگر را در برنامه‌ریزی درسی تأیید می‌کند؛ همان‌گونه که Bagherianfar بر ضرورت طراحی عناصر توانمندساز در برنامه‌های درسی برای افزایش کارآمدی آموزشی تأکید کرده است (Bagherianfar, 2024).

یکی از مهم‌ترین یافته‌ها، ضریب بسیار بالای «نقش اقشار مختلف در دفاع مقدس» در تبیین برنامه درسی بود. این یافته بیانگر آن است که دانشجویان، شناخت جامع از نقش‌های چندگانه اقشار جامعه—از زنان و اقلیت‌ها تا نیروهای نظامی—را عاملی کلیدی برای درک دفاع مقدس می‌دانند. این نتیجه با پژوهش‌های حوزه برنامه‌ریزی آموزشی تطبیق دارد که نشان می‌دهند روایت‌های چندصدایی و جامع، زمینه درک عمیق‌تری از پدیده‌های تاریخی و اجتماعی فراهم می‌آورند. برای مثال، Bezi و همکاران در طراحی برنامه درسی آموزش محیط‌زیست نشان دادند که مدل‌های آموزشی زمانی اثربخش هستند که نقش‌های گوناگون انسانی، اجتماعی و فرهنگی در آن‌ها لحاظ شود (Bezi et al., 2024). به همین ترتیب، برنامه درسی دفاع مقدس نیز زمانی می‌تواند هویت‌ساز باشد که تصویر واقعی و متنوعی از مشارکت مردم ارائه دهد.

نتیجه مهم دیگر، اهمیت مؤلفه «حفظ روحیه مقاومت» در برنامه درسی بود. یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان، مفهوم مقاومت را نه به‌عنوان موضوعی صرفاً تاریخی، بلکه به‌عنوان یک ارزش فرهنگی و رفتاری مرتبط با زندگی امروز درک می‌کنند. این امر با پژوهش‌هایی که بر نقش برنامه‌های درسی در توسعه نگرش‌ها، ارزش‌ها و هویت دانشجویان تأکید می‌کنند سازگار است. Hosseini نیز در پژوهش خود بر این نکته تأکید دارد که برنامه‌های درسی در آموزش عالی باید ضمن انتقال دانش، نقش تقویت‌کننده در تربیت شهروندانی مسئول، متعهد و آگاه نسبت به مسائل اجتماعی داشته باشند (Hosseini, 2024). بنابراین، تقویت روحیه مقاومت در برنامه درسی دفاع مقدس نه تنها روایت تاریخی دفاع را بازنمایی می‌کند، بلکه از منظر تربیتی می‌تواند بر تاب‌آوری، مسئولیت‌پذیری و همبستگی اجتماعی دانشجویان تأثیرگذار باشد.

از سوی دیگر، یافته‌ها نشان داد که مؤلفه «انتقال مفاهیم و فرهنگ دفاع مقدس» رابطه قدرتمندی با الگوی برنامه درسی دارد، به‌ویژه در حوزه‌هایی همچون ارزش‌های ایثار، فداکاری، هویت ملی و انسجام اجتماعی. این یافته بازتاب‌دهنده نتایج پژوهش‌هایی است که نشان می‌دهند برنامه‌های اشتغال‌محور یا ارزش‌محور، زمانی مؤثرند که علاوه بر محتوا، متناسب با ویژگی‌های شناختی و فرهنگی دانشجویان طراحی شوند (Tong, 2024). این نتیجه همچنین با پژوهش Heim همسو است که نشان می‌دهد برنامه درسی باید بتواند عناصر پنهان یادگیری را نیز آشکار کند تا پیام‌ها و ارزش‌های بنیادین به شکل مؤثر منتقل شود (Heim et al., 2024). بنابراین، برنامه درسی دفاع مقدس باید به گونه‌ای طراحی شود که فراتر از انتقال اطلاعات، به انتقال فرهنگی و هویتی نیز بپردازد.

نتایج همچنین اهمیت «تبعات و پیامدهای دفاع مقدس» را نشان داد که با ضریب بالا در مدل ظاهر شده است. این یافته تأکید دارد که دانشجویان تمایل دارند نه فقط رویدادهای جنگ، بلکه پیامدهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اخلاقی آن را نیز بشناسند. Mirerahimi در پژوهش خود بیان می‌کند که برنامه‌های درسی باید رویکردی توسعه‌محور داشته باشند و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی پدیده‌ها را نیز مورد توجه قرار دهند (Mirerahimi et al., 2023). از این رو، گنجاندن پیامدهای دفاع مقدس در برنامه درسی، به ارتقای سواد اجتماعی، نگرش واقع‌گرایانه و مسئولیت‌پذیری دانشجویان کمک می‌کند.

در کنار این موارد، مؤلفه «ملی‌گرایی جوانان» نیز نقش معناداری در مدل داشت. افزایش حس هویت ملی و تعلق اجتماعی از جمله اهداف کلیدی درس دفاع مقدس است و یافته‌ها نشان داد که دانشجویان این درس را عاملی مؤثر در تقویت این هویت می‌دانند. این نتیجه با پژوهش‌هایی که نقش برنامه‌های درسی را در تقویت مسئولیت اجتماعی و هویت فرهنگی بررسی کرده‌اند سازگار است (Nourizadeh & Zeinabadi, 2023). افزون بر این، نقش مهارت‌ها و توانایی‌های فردی در شکل‌گیری نگرش دانشجویان نسبت به هویت ملی در پژوهش Tiberius نیز تأیید شده است؛ وی نشان می‌دهد که برنامه‌های آموزشی زمانی موفق‌اند که بتوانند مهارت‌های ارتباطی، تفکر انتقادی و مشارکت اجتماعی فراگیران را ارتقا دهند (Tiberius & Weyland, 2024). بنابراین درس دفاع مقدس باید علاوه بر بن‌مایه‌های تاریخی، فرصت‌های یادگیری مبتنی بر تجربه و مشارکت فعال نیز فراهم آورد.

مؤلفه «حمایت اجتماعی از نیروهای مسلح» نیز در مدل نقش معناداری داشت. تحلیل‌ها نشان داد که دانشجویان، مشارکت مردمی در جنگ و حمایت از رزمندگان را بخشی ضروری از فهم دفاع مقدس می‌دانند. این یافته همسو با دیدگاه‌هایی است که نقش مشارکت اجتماعی در برنامه‌های درسی را بسیار حیاتی می‌شمارند. در پژوهش Golabchi نیز تأکید شده که خدمات آموزشی مؤثر باید بر پایه تعامل سازنده میان ذی‌نفعان اجتماعی طراحی شوند (Golabchi et al., 2024). بنابراین برنامه درسی دفاع مقدس باید به شکلی طراحی شود که نقش مردم در جنگ و حمایت اجتماعی گسترده دوران دفاع مقدس به‌درستی بازنمایی گردد.

علاوه بر این، نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که تمامی سازه‌ها از پایایی و روایی مناسبی برخوردارند، که این امر با پژوهش‌هایی که بر استفاده از مدل‌های علمی برای طراحی برنامه‌های درسی تأکید دارند همسو است. برای مثال، پژوهش Shariati نشان داد که مدل‌های آموزشی زمانی اثربخش‌اند که مبتنی بر نیازهای واقعی و تحلیل دقیق از وضعیت آموزش طراحی شوند (Shariati et al., 2024). همچنین، پژوهش Wang که از روش‌های الگوریتمی در ارزیابی برنامه‌های درسی بهره گرفته است، اهمیت استفاده از ابزارهای کمی معتبر را در مدل‌سازی آموزشی مورد تأکید قرار می‌دهد (Wang, 2023). نتایج پژوهش حاضر نیز نشان داد که مدل برنامه درسی مقدس از نظر آماری و تجربی از انسجام مطلوبی برخوردار است.

در کل، مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با ادبیات پیشین نشان می‌دهد که عناصر شناسایی شده کاملاً با رویکردهای جهانی در حوزه طراحی برنامه‌های درسی همخوانی داشته و ساختار چندساحتی درس دفاع مقدس را تأیید می‌کند. بنابراین، برنامه درسی دفاع مقدس باید به گونه‌ای طراحی و اجرا شود که ضمن انتقال دانش تاریخی، بتواند ارزش‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و هویت ملی را نیز تقویت کند.

این پژوهش با وجود ارائه یافته‌های ارزشمند، محدودیت‌هایی نیز دارد. نخست، داده‌ها تنها از جامعه دانشجویی و اساتید یک منطقه محدود جمع‌آوری شده و بنابراین ممکن است نتایج قابلیت تعمیم کامل به تمام دانشگاه‌های کشور را نداشته باشد. دوم، بخش کیفی پژوهش محدود به مصاحبه با تعداد مشخصی از متخصصان بود و ممکن است دیدگاه‌های دیگر ذی‌نفعان آموزشی، مانند برنامه‌ریزان رسمی یا مدیران دانشگاهی، کمتر بازتاب یافته باشد. سوم، ماهیت خودگزارشی ابزارهای کمی می‌تواند تحت تأثیر سوگیری‌های پاسخ‌دهی قرار گیرد. چهارم، به دلیل ماهیت فرهنگی-ارزشی درس دفاع مقدس، برخی مؤلفه‌ها ممکن است به‌طور کامل قابل اندازه‌گیری کمی نباشند و نیازمند تحلیل‌های عمیق‌تری باشند.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده از نمونه‌های بزرگ‌تر و متنوع‌تر شامل دانشگاه‌های مختلف دولتی، آزاد و غیرانتفاعی استفاده کنند تا قابلیت تعمیم مدل افزایش یابد. همچنین تحلیل‌های طولی می‌تواند نشان دهد که گذر زمان چه تأثیری بر نگرش دانشجویان نسبت به درس دفاع مقدس دارد. علاوه بر این، استفاده از روش‌های ترکیبی پیشرفته‌تر، مانند مدل‌سازی ساختاری چندگروهی، می‌تواند تفاوت‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان را بررسی کند. در نهایت، انجام پژوهش‌های مداخله‌ای که به ارزیابی کارآمدی مدل برنامه درسی در شرایط واقعی کلاس می‌پردازند، می‌تواند کمک کند تا نسخه‌های اجرایی این الگو به‌طور دقیق‌تر توسعه یابد.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود طراحان برنامه درسی، درس دفاع مقدس را به گونه‌ای بازطراحی کنند که روایت‌های چندصدایی، واقعی و مبتنی بر تجربه در آن پررنگ‌تر شود. همچنین استفاده از روش‌های نوین آموزشی مانند یادگیری مبتنی بر پروژه، یادگیری مشارکتی و استفاده از رسانه‌های چندرسانه‌ای می‌تواند جذابیت درس را افزایش دهد. ضروری است که مدرسان این درس دوره‌های توانمندسازی

علمی و مهارتی را طی کنند تا بتوانند همزمان نقش آموزشی و هویتی درس را تقویت کنند. در نهایت، توجه به نیازهای نسل جدید و طراحی محتوای متناسب با زبان، فرهنگ و حساسیت‌های جوانان می‌تواند به ارتقای جایگاه درس دفاع مقدس در آموزش عالی کمک کند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

Extended Abstract

Introduction

Curriculum development in higher education increasingly requires alignment with societal, cultural, and professional expectations, highlighting the need for models that integrate cognitive, ethical, and identity-forming components within academic programs. As universities expand their mission beyond knowledge transmission, contemporary research emphasizes curricula that strengthen employability, civic competence, sustainability awareness, and social responsibility among learners. In this context, several scholars have underscored the critical role of curriculum design in shaping students' competencies and values. For example, studies show that employment-oriented curriculum structures significantly enhance students' readiness for the labor market by equipping them with career-related skills and decision-making abilities (Tong, 2024). Similarly, research in higher education entrepreneurship demonstrates that effective curricular interventions must incorporate practical experience and stakeholder engagement to support students' innovative capacities (Tiberius & Weyland, 2024).

In parallel, there is growing recognition that curricula must address cultural identity, ethical development, and socio-historical understanding. The integration of value-oriented content, including themes related to national identity, civic participation, and collective memory, plays a foundational role in equipping students with a deeper sense of belonging and responsibility. Scholars examining virtual education, inclusive learning, and curriculum equity argue that educational systems should provide models that reflect students' cultural realities

and historical narratives (Shariati et al., 2024). This perspective aligns with research emphasizing the role of covert or hidden curriculum in shaping learners' behavior and identity, particularly in contexts where values, norms, and national heritage must be conveyed through formal education (Obaje, 2024).

Recent curriculum studies in Iran and other regions similarly highlight the need for designing comprehensive and validated curricular frameworks that integrate ethical, social, cultural, and historical dimensions. For instance, research on empowerment-based curriculum elements stresses the necessity of aligning instructional components with students' developmental needs and societal expectations (Bagherianfar, 2024). In addition, environmental and citizenship education models reveal that multidimensional curriculum structures can foster deeper engagement, civic responsibility, and awareness of collective challenges (Bezi et al., 2024; Kafshchian Moghadam et al., 2024). At the same time, challenges in higher education—including hidden curriculum effects, program fragmentation, and inconsistency in learning outcomes—demand flexible curricular models that accommodate diverse learning contexts and mitigate unintended messages within instruction (Heim et al., 2024).

Higher education scholars also emphasize the critical role of curriculum planning in achieving sustainable development, arguing that university programs must cultivate competencies such as ethical reasoning, social responsibility, and an understanding of national and global challenges (Hosseini, 2024). Likewise, studies in tourism education highlight the necessity of embedding sustainability-oriented content in higher education curricula to promote long-term cultural and environmental awareness (Mirerahimi et al., 2023). Furthermore, research on blended education reveals that well-designed curriculum models can enhance flexibility, accessibility, and the depth of student engagement when properly aligned with institutional goals and learner needs (Nourizadeh & Zeinabadi, 2023).

From the technological perspective, advances in data-driven educational evaluation underscore the importance of assessing curriculum effectiveness through empirical models. For example, algorithm-based assessments of curriculum implementation highlight how modern analytical tools can inform curriculum design and continuous improvement (Wang, 2023). Students' perceptions of curriculum implementation in higher education also demonstrate that engagement, relevance, and instructional quality significantly influence learning outcomes (Sumantri, 2023). Such findings reiterate the necessity for curriculum frameworks that are both pedagogically effective and culturally meaningful.

Given this international and national body of research, the design and validation of a curriculum model for the subject of Sacred Defense (Dafā-e Moqaddas) in Iranian higher education becomes a crucial undertaking. The Sacred Defense represents a foundational historical and cultural experience for the Iranian society, and its curricular representation must encapsulate multidimensional values such as national identity, social cohesion, resistance culture, and historical understanding. Despite the significance of this topic, limited studies have systematically developed a validated curricular framework that reflects expert perspectives, empirical evidence, and student needs. Therefore, constructing a scientifically grounded and culturally relevant

curriculum model is essential to support higher education institutions in designing effective courses that convey the historical depth, ethical dimensions, and national significance of the Sacred Defense.

Based on this need, the present study aimed to design and validate a comprehensive curriculum model for the Sacred Defense in higher education.

Methods and Materials

This study applied a mixed-methods exploratory design consisting of a qualitative phase followed by a quantitative validation phase. The qualitative component involved semi-structured interviews with subject-matter experts in curriculum studies and Sacred Defense scholarship. Participants were selected purposefully based on expertise, academic background, and professional experience. Interview data underwent open, axial, and selective coding to identify core categories and structural dimensions of the proposed curriculum model. The quantitative phase involved survey administration using a researcher-constructed questionnaire derived from qualitative findings. The population included faculty members teaching Sacred Defense courses in higher education. A sample was obtained through accessible sampling, and data were analyzed using confirmatory factor analysis (CFA) and structural equation modeling (SEM). Reliability was assessed using Cronbach's alpha and composite reliability, while validity was examined through AVE and factor loadings. Additional statistical tests included Pearson correlation coefficients and goodness-of-fit indices.

Findings

Analysis of descriptive statistics indicated that all main variables demonstrated relatively high mean scores, suggesting positive attitudes toward the components of the Sacred Defense curriculum model. Factor loadings across all constructs exceeded acceptable thresholds, confirming the structural integrity of the model. AVE values ranged from moderate to high, and composite reliability scores confirmed internal consistency.

Correlation analysis revealed strong and significant relationships among all curriculum components, including transmission of concepts, social and cultural consequences, national identity, roles of social groups, resistance culture, social support, and value systems. The overall construct demonstrated high correlation coefficients with each subcomponent, indicating that the proposed curriculum model possesses a coherent theoretical structure.

The confirmatory factor analysis showed excellent fit indices. NFI exceeded 0.90, and SRMR was below 0.08, indicating strong model fit. Structural equation modeling confirmed that all components had significant effects on the overarching curriculum construct. Standardized path coefficients ranged from 0.70 to 0.92, with t-values demonstrating strong statistical significance.

Collectively, results supported the factorial structure, reliability, and validity of the proposed Sacred Defense curriculum model.

Discussion and Conclusion

Findings of the study demonstrate that the Sacred Defense curriculum encompasses multiple interconnected dimensions that together form a coherent and pedagogically meaningful structure. The strong statistical

relationships among components indicate that teaching the Sacred Defense requires an integrative approach that connects historical understanding, value transmission, national identity, social participation, and cultural consequences. The significance of elements such as resistance culture, social support, and national identity highlights the importance of embedding ethical, emotional, and civic dimensions within the curriculum rather than presenting the Sacred Defense solely as a historical event.

The high factorial validity of components such as value systems, roles of various social groups, and transmission of key concepts suggests that an effective curriculum must reflect collective narratives and shared societal memory. The model emphasizes that students need both analytical and experiential engagement to fully appreciate the complexities of the Sacred Defense. Moreover, the strong model fit indicates that the curriculum framework is theoretically sound and empirically supported.

Overall, the study contributes a validated and comprehensive curriculum model that can guide universities in structuring Sacred Defense courses in a way that is pedagogically effective, culturally relevant, and aligned with national educational goals.

References

- Bagherianfar, M. (2024). *Designing indicators of empowering curriculum elements in order to increase the employability of undergraduate humanities graduates*.
- Bezi, A., Fakoori, H., Bayani, A. A., & Saemi, H. (2024). Design and Validation of an Environmental Education Curriculum Model for Higher Education Based on the "Aker" Approach [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(1), 79-90. <https://doi.org/10.61838/kman.ijes.7.1.8>
- Golabchi, H., Kiaee, M., & Kameli, M. J. (2024). Designing a Superior Service Delivery Model in Education to Enhance Public Satisfaction [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(1), 189-197. <https://doi.org/10.61838/kman.ijes.7.1.18>
- Heim, J., Cuskley, C., Woods, R., Barber, J., Donnelly, H., Hu, R., Sharma, A., & Pichler, H. (2024). A flexible model for exposing and mitigating the hidden curriculum in the transition to higher education. *Open Scholarship of Teaching and Learning*, 3(2). <https://doi.org/10.56230/osotl.69>
- Hosseini, S. (2024). The Role of Curriculum Planning in Achieving Sustainable Development in Higher Education. *Educational researches*, 14(5), 45-60.
- Kafshchian Moghadam, A., Maleki, H., & Sadeghi, A. (2024). Designing a Citizenship Rights Curriculum Model for the Second Period of Elementary Education [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(2), 1-7. <https://doi.org/10.61838/kman.ijes.7.2.1>
- Mirerahimi, M., Samadi, P., & Ahmadi, P. (2023). Commitment to Sustainable Development in the Higher Education Tourism Curriculum. *Management and Planning in Educational Systems*, 16(1), 1-14. https://mpes.sbu.ac.ir/article_102933.html
- Nourizadeh, A., & Zeinabadi, H. R. (2023). The Elements and Characteristics of Blended Education in Payam Noor University. *Journal of higher education curriculum studies*, 14(27), 233-281. <https://doi.org/10.22034/hecs.2023.178420>
- Obaje, T. (2024). Leveraging Covert Curriculum in the Nurturing of Entrepreneurial Mindsets Among Higher Education Students. *African Journal of Inter / Multidisciplinary Studies*, 6(1), 1-12. <https://doi.org/10.51415/ajims.v6i1.1308>
- Shariati, F., Niazazari, K., & Jabbari, N. (2024). Presenting a Model for Virtual Education Considering Educational Equity with a Phenomenological Approach in Schools of Golestan Province [Research Article]. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 7(1), 66-78. <https://doi.org/10.61838/kman.ijes.7.1.7>
- Sumantri, M. S. (2023). Student's Perceptions of Curriculum Implementation in Higher Education. *International Journal of Research and Review*, 10(9), 577-585. <https://doi.org/10.52403/ijrr.20230960>
- Tiberius, V., & Weyland, M. (2024). Enhancing higher entrepreneurship education: Insights from practitioners for curriculum improvement. *The International Journal of Management Education*, 22(2), 100981. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.100981>
- Tong, P. (2024). Fostering Career Competence: The Role of Employment-Oriented Curriculum in Higher Education. *Education Insights*, 1(2), 34-40. <https://doi.org/10.70088/vv363k74>
- Wang, H. (2023). Evaluation of Curriculum Implementation Effectiveness of Higher Vocational Education Based on Collaborative Filtering Algorithm. *Scalable Computing Practice and Experience*, 24(3), 379-388. <https://doi.org/10.12694/scpe.v24i3.2274>